

OCENE – POROČILA – ZAPISKI – GRADIVO

SLOVENSKI OBRAZ(I) V RUSKIH OČEH

Tatjana I. Čepelevska: *Očerki slovenskoj literatury v istoričesko-kul'turnom osvješčenii*. Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija, 2013, 304 str.

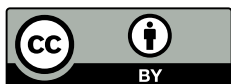
Literatura je obraz naroda – odsev, odtis in odmev življenja nekega prostora in časa ter ljudi, ujetih med ti dve komponenti. Branje ne pomeni samo vstopanje v izoliran, majhen delček sveta, ki mu romantično rečemo avtorjeva duša, ampak se v tem mikrokozmosu skrivnostno zrcali tisti veliko večji svet, makrokozmos – *zeitgeist*, odmev neke dobe in njenih prebivalcev ter spominov. Preučevanje literature je, v bahtinovskem duhu, tudi preučevanje kulture v najširšem pomenu besede. Njej neposredno določajo in odmerjajo mesto socialno-ekonomski dejavniki, ki za/omejujejo posameznika v določenem času in prostoru.

Skozi kulturno zgodovino se v »obraz« slovenski književnosti in Slovencem v monografiji z naslovom »Razprave o slovenski literaturi v zgodovinsko-kulturni luči« (Очерки словенской литературы в историческо-культурном освещении) zarez ruska slovenistka in literarna zgodovinarica Tatjana Čepelevska.

Monografija je razdeljena na štiri večje sklope, ki so grajeni okoli posameznega univerzalnega koncepta, torej človek, čas in prostor. Z metodo, ki bi jo lahko opredelili kot induktivno, Čepelevska zarez v podobo slovenstva; najprej ponudi splošen pogled na slovenski kulturni prostor skozi koncept meje in tujega v fizičnem (geografskem) prostoru, jeziku in ritualu, nadalje v opoziciji sveto-posvetno (tako v strogo religioznem smislu, npr. srednjeveške duhovne igre, žanr religiozne molitve, kot tudi v smislu ideologizacije – predvsem povojne, npr. Balantič in Kajuh), pod tretjo točko pa pokaže posameznika-človeka-Slovenca pod masko raznih likov in junakov v slovenski literaturi. Nazadnje pogleda še skozi časovno-prostorsko perspektivo, ki se odpira znotraj posameznih del. Ti osnovni koncepti nudijo odlično referenčno točko, ki tujim bralcem, ki se spoznavajo s slovensko kulturo in »slovenskim«, omogoča primerjavo »slovenskega« z drugim/lastnim in ga vabi v odprt dialog oz. razmislek. Sama avtorica pa pri tem večkrat vleče vzporednice, seveda predvsem z rusko kulturo.

Čepelevska usmerja misel po dveh koordinatah; njen pogled preči slovensko kulturo horizontalno kot širino in preplet različnih sočasnih pojavov, predvsem izmenjavo kulturnih fenomenov med centrom in periferijo, obravnava pojave regionalne/pokrajinske literarne produkcije in recepcije (npr. prekmurske avtorje – Miško Kranjec, Dušan Šarotar, primorske avtorje – Marjan Tomšič ipd.) in emigrantske (npr. Tine Debeljak). Vertikalna os, po kateri se poda Čepelevska, pa preči različne sloje kulture – vse od folklornih stvaritev do umetniške (predvsem) literarne produkcije. Na ta način poskuša avtorica razkriti osnovne mehanizme slovenske kulture in narodnega značaja, ki se zrcali v njej.

Tako pred bralcem razprostre precej eklektičen bazen podatkov, od bolj do manj poznanih imen – kot specialistka za Cankarja seveda največ primerov črpa prav iz

njegovih del.¹ V tem smislu bi morda lahko interpretirali tudi naslov monografije. Очерки (očerki) namreč lahko namesto z »razprave« prevajamo tudi kot »orisi« oz. »skice«. Lahko bi rekli, da avtorica skozi posamezne razprave izriše skice »slovenstva«, ki se kot nekakšen kolaž, ena ob drugi sestavljajo v polnokrven portret slovenskega naroda in njegove kulture.

Da vstopa v »dušo« slovenstvu prav skozi literaturo ni nič nenavadnega, saj je prav ta, kot poudarja Čepelevska, ključnega pomena za slovenski narod in vzpostavitev narodne zavesti. Literatura je Slovincem služila kot temeljni kamen samoidentifikacije, na katerem se je skozi stoletja gradilo narodovo samozavedanje, krepila njegova samozavest, da je vzela, če okarakteriziramo malce romantično-zanesenjaško, »usodo« v svoje roke in sam ustvarjal oz. pisal svojo zgodovino ter se vzpostavil v narod kot subjekt (народ-личность) (12).

Slovenstvo se namreč nikoli ni potrjevalo skozi ekstrovertiranost, ekspanzijo – z osvajanjem, prisvajanjem, širjenjem na tujo-drugo, ampak se je pod ostrimi vršaci Alp obračalo samo vase in v roke namesto mečev in pištol vzelo pero. Čepelevska tako v prvem delu, po ruski slovenistki Starikovi, pravi, da je v slovenski literaturi najpomembnejša narodno-zaščitna funkcija (национально-охранительная); celo bolj kot estetska. Čepelevska opredeli slovenski narod kot литературоцентрический, torej literaturocentričen, saj je prav literatura skozi stoletja bila srčika razvoja kulture (3–5).

Avtorica se vseskozi zaveda, da je potrebno gledati skozi več različnih kugal in razširiti svoj fokus, da bi zares spoznali značaj in značilnosti posameznega obdobja. Čepelevska se ne ukvarja samo s predstavitvijo posameznih literarnih del, ampak tudi z njihovo recepcijo v njim sodobnem kulturnem prostoru, tako skozi oči (profesionalnih) kritikov in v odzivu (laičnih) bralcev. V posameznem obdobju je tisti, ki zarisuje norme enkrat bolj sam avtor, drugič pa javnost, recimo kolektivni duh. Čepelevska v tem kontekstu omenja splošne in avtorske koncepte – prvi so univerzalni in so del kulture v najširšem pomenu besede; drugi pa se rojevajo pod peresi posameznih avtorjev – ti se lahko obdržijo in se usidrajo v splošno kulturno zavest ter postanejo del kolektivnega spomina naroda ali pa utonejo v pozabo. Izpostavi t. i. potujoče sižeje, бродячие сюжеты (5), ki so kot arhetipi – del narodne zavesti, kolektivnega spomina. Prenesli so se iz ljudske folklorne, se vtkali v vse pore kulture in ostali enako živi še danes. Čepelevska nam pokaže delovanje potujočih sižejev v obe smeri; »nacionalni mit« se lahko porodi pod rokami posameznega avtorja, ki ga nato javnost posvoji in napravi za svojega, »ljudskega«, kar Čepelevska izriše skozi galerijo Cankarjevih junakov. Iz »druge smeri« pa se je v kolektivno zavest Slovencev zasedel motiv Lepe Vide. Ta je eden najbolj razširjenih in je s transformacijo iz folklornega v visoko umetnost (npr. Prešeren, Jurčič, Cankar, Kranjc, Pahor idr.; pri tem je ta motiv vsakič znova dobil malo drugačno, posamezni dobi primerno/značilno avro) postal pravi nacionalni mit. Lepa Vida je obraz tragičnega iskanja sreče: je hrepenenje – beseda, za katero, kot poudari Čepelevska, v ruskem jeziku ne najdemo prave ustreznice. In prav to je osrednja značajska poteza »slovenskega«. Kot avtorica navaja po Lotmanu, delujejo taki narodni simboli kot mehanizmi poenotenja kulture, nekakšni spominski kamni kulture sami sebi, ki preprečujejo, da bi njena podoba razpadla na kronološke

¹ Leta 1990 je zagovarjala doktorsko nalogo z naslovom *Romani in povesti I. Cankarja med 1900–1907*.

plasti – modne in druge muhe ter hkrati predstavljajo nekakšne mejne kamne narodne kulture, ki ločuje »naše« od »tujega« (71).

Po zemljevidu slovenske kulture

Ko vstopamo v kulturo, vstopamo v nek prostor, ki je življenjski, konkretni – geografski, in abstraktni, metafizični – vstopamo v prostranstvo, ki se širi po horizontali, v stalni napetosti med centrom in periferijo ter pogloblja v vertikalno od visokega do nizkega in obratno. Na teh koordinatah se posamezni koncepti vedno znova napolnjujejo z drugačno vsebino, dobivajo drugačno semantično vrednost.

Pri tem je slovenski prostor in slovensko prostranstvo nekaj posebnega, saj je na stičišču (ob)robov drugih kulturnih svetov – izhodiščno na prelomu najmanj dveh svetov – (srednje)evropskega in balkanskega, na prepisnem območju, kjer so se naložile usedline, ki jih je ustvarjal tok zgodovine. Glede na različne »gravitacijske« tendence – usmerjene bolj proti periferiji (npr. pokrajinska oz. regionalna literatura), večinoma pa bolj proti centru – so tvorili raznobarvne vzorce. (Vedno aktualen) problem periferija – center oz. regionalizem proti centralizmu je ena od osnovnih osi, okoli katere se je v zgodovini vrtelo vprašanje narodnosti. Med Slovenci se je namreč občutek narodne pripadnosti – skupaj z besedo »Slovenec« – izoblikovalo dokaj pozno – kljub temu, da »Slovenca« prvič omenja že Primož Trubar, je namreč pokrajinska oz. regionalna zavest do 20. stoletja igrala večjo vlogo kot narodna (Čepelevska kot mejno letnico postavi v leto 1918, torej, ko je nastala prva uradna državna tvorba Slovencev,² Država SHS (22). Navaja dva tokova, v katerih so se skozi zgodovino Slovencev najbolj izrazito razporejale tendence v oblikovanju narodne zavesti in na katerih so Slovenci utemeljevali pravico do lastne države. Na eni strani se je narodna zavest krepila v smeri centralizma skozi Bleiweisovo geslo narodne enotnosti, ki je izhajalo iz soglasja posameznih regij (единство-согласие oz. enotnost-soglasije (13). V trenutku, ko pa se je center vzpostavil – ko so Slovenci že dobili svojo državo –, pa jezik tehtnice zopet zaniha v drugo smer, proti obrobju; Čepelevska navaja razpravo Emirja Kržičnika, ki poudarja pomen posameznih regij oz. pokrajin, in krepi slovenstvo skozi mnogoglasje posameznih pokrajin (многообразие-единство oz. mnogoobrazje-enotnost) (13).

Čepelevska se torej razvoja slovenske kulture loteva v lotmanovski optiki – ko se že ustvarijo trdni temelji in se ustali-utemelji center, se glasovi iz periferije oglasijo in poskušajo center spodnesti – slednje se ne dogaja samo v »popularnih« tokovih in pri pisateljih na literarni sceni (npr. danes Pahor, Šarotar ipd.), temveč tudi v samem jeziku, ki se počasi vse bolj odpira tudi narečnim besedam, žargonizmom ipd.

Dinamično pulziranje med centrom in periferijo pa je vedno naplavljal »ostanke« še čez slovenske meje, ki so, predvsem iz ideoloških razlogov, dolgo časa ostali/ostajajo zabrisani in pozabljeni. Pri tem ciljamo predvsem na predstavitev »migrantske« literature. Oznaka je v narekovajih zato, ker se v tem primeru ne nanaša le

² Zavedamo se, da je opredeljevanja prve uradne državne tvorbe Slovencev spolzko območje, saj nekateri menijo, da je bila to Karantanija. Vendar, moramo pri tem upoštevati, da je bila to plemenska povezava, sploh pa koncepti naroda kot takega še niso obstajali, skratka, sploh o »uradnem slovenstvu« v času Karantanije ne moremo govoriti.

na izseljence, politične emigrante, predvsem iz med- in povojnega obdobja kot npr. Tine Debeljak, Zorko Simčič. Hkrati namreč želimo s tem izrazom označiti tudi širše ustvarjanje slovenskih izobražencev v tujini. Čepelevska med drugim razpravlja o danes še kako aktualnem pojavu, ki ga označujemo kot beg možganov. Na Slovenskem je dinamika razvoja »hitela« s kar nekaj prestavami počasneje (npr. univerzo smo dobili šele l. 1919, posledično je bilo kulturno življenje – izmenjava idej, misli ipd. precej revnejše kot npr. na Dunaju, v Pragi ipd.). Zato so se Slovenci skozi stoletja precej množično obračali čez domače planke in se večkrat uspešno integrirali v tuje kulture. V tem kontekstu avtorica omenja pisan nabor predvsem intelektualcev, ki so v iskanju »boljšega« – znanja, sreče, bogastva, življenja – stopili »onstran«: tako je že v srednjem veku znan npr. Herman Slavus³ – eden prvih evropskih učenjakov, ki je judovsko, arabsko in prek nje grško kulturo posredoval Zahodu, pri tem pa je njegovo ime na rodni grudi odtavalo v pozabo. Da domači – slovenski prostor za intelektualce dolgo ni predstavljal najbolj prijaznega okolja se kaže v omenjeni usodi Hermana Slavusa in še mnogih drugih; Čepelevska navede podatek, da je bilo npr. samo na dunajski univerzi kar okoli 40 rektorjev s slovenskimi koreninami ipd., kar je seveda znatno prispevalo k precej pustim intelektualni pokrajini na drugi, sončni strani Alp. Po mnenju Čepelevske je to precej oblikovalo tudi podobo slovenske literarne scene, ki je večkrat z zamudo vstopala v »modne« tokove. Dušeče in zatohlo ozračje je po mnenju Čepelevske najbolje opisal Cankar, ki v svojih romanih za »junaka« večkrat postavi intelektualca. Ta je v iskanju boljšega prisiljen v zdomstvo – revščino, tujost v eni izmed sosednjih prestolnic. V Cankarjevih delih pa vidi avtorica še eno značilno potezo slovenske literature, ki razpira ambivalenten pogled na domovino in razpenja junake v nepotešenem hrepenenju med domom in tujino: Cankar v svoji galeriji likov pesimističnim junakom (npr. v romanu *Tujci*) sopostavlja junake z bolj optimističnim pogledom na domovino – domača gruda je sinonim za srečo (npr. v romanu *Križ na gori*).

V neskončnost prostranstva avtorica postavlja tudi problem mej; ne samo zunanjih, temveč tudi notranjih. Proces vzpostavljanja narodne identitete opiše s pomočjo pojmov ruske jezikoslovke Nine Davidovne Artjunove, pri tem kot ključnega izpostavlja termin istost (тождество)⁴, ki pomeni razmerje, v katerem se objekt v procesu identifikacije opredeljuje do sebe skozi svoje različne pojavnosti. Vprašanje, *kdo smo* Slovenci se namreč ni toliko gradilo okoli države-institucije (navsezadnje je bila dolgo časa prva-zadnja politična tvorba »Slovencev« Karantanija, večino časa, do 1918, pa smo Slovenci razdeljeni pod upravo tujcev, predvsem Habsburžanov), temveč se je enotnost oblikovala skozi jezik, ki je pri tem sicer doživel več »pretresov«: od postavitve temeljev knjižnega jezika s Trubarjem, preko krožkov razsvetljskega obdobja, raznih panslavizmov in avstroslavizmov 19. stoletja in drugih variant do neuspele

³ Tudi pod imeni *Herman(us) de Carinthia*, *Hemran Daimata*, *Herman Slavus*, *Herman Secundus*, 11. oz. 12. st., doma nekje v okolici ali iz Karantanije, o njegovem življenju je malo znanega. Študiral je v znani šoli v Chartresu, kjer so klila tudi imena kot so npr. Bernard de Chartres ali pa Thierry de Chartres. Deloval je predvsem v Španiji, kjer se je seznanil z arabskimi prevodi Aristotela, preučeval in prevajal je predvsem astronomsko in astrološka judovska in arabska dela, najbolj znan je po prevodih Ptolemaja in Evklida.

⁴ Pri tem Artjunova opozori, da moramo istost ločevati od podobnosti (сходство). Oba principa temeljita na primerjavi; vendar je podobnost razmerje med najmanj dvema objektoma oz. med objektom in njegovo podobo-projekcijo v spominu, ki se ustvarja skozi proces asimilacije.

jugoslovanske »unifikacije« 20. stoletja. Druga točka identifikacije izhaja iz vprašanja *Kje smo?* in odkriva prostorske (abstraktne in konkretne) dimenzije problema. Ta vase vključuje predvsem zavedanje meje in drugega, torej premislek odnosa s sosednjimi in/ali vladajočimi narodi, vprašanje (e)migracije, občutek tujosti in preseganje meja v konkretnem in eksistencialističnem smislu, ki je sploh v 19. in 20. stoletju obogatil slovensko sceno z mnogimi novimi prototipi-literarnimi liki (znova predvsem cankarjanski liki: marginalci, outsiderji, npr. emigranti, potepuhi najemniški delavci; učitelji ipd.).

Kot tretjo točko identifikacije postavlja obrede, skozi katere se izrisuje velik del kulturne krajine. Z njimi je navsezadnje presejano vsakdanje življenje. Tako so, vsaj v preteklosti, imeli veliko vlogo cerkveni obredi, romanja in sprevodi, ter kot avtorica navaja po Kmeclu, v 19. stoletju, pogrebi velikih narodovih ikon-voditeljev, kot npr. Janeza Bleiweisa, Frana Erjavca, Frana Levstika, Simona Gregorčiča (20). Hkrati pa so prav skozi razne posvetne in sakralne obrede Slovenci lahko manifestirali svojo narodno pripadnost – navsezadnje obredi služijo predvsem potrditvi in utrjevanju ideje-ideologije, utrjevanju pripadnosti posamezne skupnosti (predvsem v kontekstu 19. stoletja), pri tem Čepelevska posebej izpostavi tudi kronanje karantanskih knezov kot za Slovence enega najpomembnejših obredov.

Kot že omenjeno, predstavi Čepelevska prostranstvo slovenske literature po dveh oseh; če horizontalno razmišlja v geografskih in etničnih mejah, pa se vertikalno posveti različnim slojem: od folklore do umetniških stvaritev. V tem kontekstu jo najbolj zanimajo pojavi, ki se znajdejo na meji med posameznimi sloji. Ti se pojavijo v mejnih obdobjih, ko se norma še ne oblikuje, star sistem vrednot, navad pa je porušen – tak primer so npr. bukovniki, samouki, kmečki »izobraženci«, »narodni razsvetljenici«, ki so se sami priučili branja, pisanja. Največ se jih je pojavilo ravno v začetkih uvajanja habsburške šolske reforme, torej v 18. in 19. stoletju, sicer pa te vaške umetnike najdemo že od 16. st. naprej. Visoke umetniške oblike (razne žanre religioznih tekstov) so prilagodili lastnemu motivnemu in miselnemu okolju. Pri tem so ohranjali značilnosti ljudskega slovstva, npr. odsotnost avtorstva. Stvaritve bukovnikov so izredno živ avtoportret, ki preučevalcem v vseh barvah odstira takratno življenje, saj je nastal izpod ljudskih rok za ljudstvo. Kot še en primer mešanja visokega in nizkega navaja tudi panjske končnice, ki jih preko Lotmanove analize primerja z njimi podobnimi lubočnimi slikami oz. luboki.⁵

Človek v prostoru slovenske literature – v iskanju izgubljenega(?) junaka in ko obleka naredi človeka

Čez omenjena prostranstva, na obrobju teh kotlin, dolin, gora, morja in kraljevin, so se Slovenci dolgo upogibali v prepihu drugih narodov. Ta veter, ki je vel čez to malo stičišče Balkana, Sredozemlja, Srednje Evrope in še česa, je odpihnil, če se primerjamo s tradicionalno pojmovanimi in trdno zasidranimi »velikimi narodi«, večino/vse velike zgodbe-zgodovine, mite, kralje in junake. Zdi se, da so se Slovenci ujeli

⁵ Na lesene ploščice narisane preproste podobe – motivi, ki se navdihujejo iz ljudskih, religioznih, literarnih del. Služili so kot dekoracija hiš, pojavijo se v 17. st.

v – svobodno rečeno – »David-Goljat kompleks«. Naj pri tem le pomislimo na junake, s katerimi se seznanimo že v otroštvu – od Petra Klepca do Martina Krpana so junaki prebrisani marginalci, mali ljudje z roba in ne veliki osvajalci in branilci domačih in tujih dežel, kot npr. ruski Igor ali francoski Roland oz. Karel Veliki, ki imajo hkrati že tudi precej daljšo zgodovino kot Črtomir in drugi slovenski junaki, ustvarjeni bolj ali manj umetno, v duhu prebujajočega se koncepta naroda v 19. stoletju, ki se je v iskanju trdnega temeljnega kamna narodove identitete/ideologije obračal v preteklost k »velikim mitom«.

Čepelevska za eno ključnih izhodišč postavi človeka-posameznika kot literarnega junaka, saj je prav človek ključen akter in dejaven obraz in odsev njemu sodobne družbe. Skozi različna obdobja se podoba človeka spreminja in v prekletstvu razdvojenosti niha med poli: lahko nastopa kot junak, v potrjevanju lastne identitete in vrednot posameznega časa in prostora, lahko pa nastopa kot njegov nasprotni pol, anti-junak, ki se upira lastnemu času in prostoru in vzpostavljajo nove paradigme.

Že na prvi pogled, brez besed, lahko človek mnogo izda o sebi in drugih. Posamezna obdobja v kulturi so tako enkrat pozornost namenjala notranji, drugič zunanji podobi človeka. Zato se Čepelevska sprehodi tudi skozi garderobno omaro nekaterih junakov, primerjave in analize pa vzpostavlja skozi opozicije, ki zrcalijo človeško razdvojenost (lastno – tuje, zunanje – notranje, vidno – nevidno, življenje – smrt), ki jo zameji v osnovni, mitološki opoziciji, človeško – ne-človeško. Spremlja različne tipe junakov in njihove transformacije pod peresom različnih pisateljev in obdobji. Njena analiza zajema tako folklorne junake, npr. kralja Matjaža in Kurenta, kot tudi literarne, že prej omenjene, predvsem Cankarjeve like, saj je prav on v slovensko literaturo vnesel mnogo novih obrazov, predvsem predstavnikov srednjega sloja, meščanske realnosti (ki je pri nas dolgo časa ni bilo zaznati): od idealistov do dunajskih predmestnih delavcev, žalostnih podob iz hiralnic ipd.

Po koordinatah prostora in časa

V zadnjem razdelku monografije se Čepelevska posveča »ozadju« in hkrati osnovnim komponentam, v katere je ujet človek v času in prostoru. Prostor s svojimi geografskimi, biološkimi elementi, okolje – Narava ni samo kulisa, temveč aktivno soustvarja kulturo, ta pa po njej pušča svoje odtise in jo preoblikuje. Avtorica se pri analizi prostora v slovenski literaturi nanaša na koncept geo-etnične panorame (гео-этническая панорама), ki ga je predstavil V. N. Топофов (ČEPELEVSKAJA 2013: 211). Panoramski pogled se hkrati vzpostavlja v treh vprašanjih, in sicer *kje* (skozi opozicije domače-tujo), *kdaj* in *kdo* (vlada nad določenim območjem v določenem času in je nosilec zgodovinskega dogajanja). Ti univerzalni parametri dajejo seveda kulturno različne odgovore.

Čepelevska se v svoji analizi prostora posveti predvsem prvemu vprašanju. Pri tem pregleduje ozadje – vedute in pejsaže slovenske literature, na katerem so se nabrali mitološki, folklorni in zgodovinski vzorci, ki sestavljajo narodni značaj, npr. skoraj arhetipizirana Gregorčičeva *Soča*. Prikaz prostora, ki je v tekstih reformacije še povsem nevtralen, pridobiva čedalje večjo vlogo, predvsem v razsvetljenstvu, kjer gore, reke in hribčki z Vodnikom postanejo tipične podobe »kranjsko-slovenskega«,

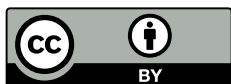
razglednico Bleda s cerkvijo turisti pošiljajo od Prešerna do današnjih dni. Čepelevska prav tako ne spregleda bleska belih cerkvenih zvonov, ki gosto razsejani v zelenem nedrju hribov in dolin oblikujejo tipično »slovenski« pejsaž – podoba arhetipske vrednosti, ki je celo v času NOB-ja predstavljala predvsem *pozitivni* simbol – idilo doma. V tej značilni podobi slovenske vasi/podeželja najde dokaz, da je katolištvo pomembno sooblikovalo slovensko kulturo. Navsezadnje prav to »pristo slovensko motiviko« upodabljajo tudi slovenski impresionisti z Groharjevim *Sejalcem* na čelu, danes narodni in državni simbol.

Avtorica opredeljuje narodni značaj tudi skozi mitologeme (po TOPOROVU, gl. ČEPELEVSKAJA 2013: 211) doma in njemu nasprotnih poti ter tujine, ki so za prehodno in vedno obmejno slovensko pokrajino igrali pomembno vlogo v oblikovanju narodne zavesti, kar avtorica zopet razdela na primeru Cankarja (npr. v romanu *Na klanecu*, kjer vzpon na klanec vzporeja z vzponom na Golgoto kot pot h končni sodbi slovenskega naroda).

Po analizi prostora, se Čepelevska posveti še času, ki ga lahko občutimo in obravnavamo kot mitološko-cikličnega ali linearno, umetniško-zgodovinskega. Čepelevska predstavi nekaj ključnih potez zaznave časa v slovenski literaturi, znova s poudarkom na Prešernu in Cankarju. Linearno odvijajoča se zgodovina, kot jo občuti pri Vodniku s predstavitvijo Ilirije (*Ilirija, oživljena*, 1811), se v romantiki dialektično izpoje v Prešernovem *Sonetnem vencu* in se v drugi polovici stoletja konkretno ob resničnih zgodovinskih osebnostih in dogodkih (npr. Levstikov *Tugomer*, Jurčičeva *Veronika Deseniška* ali Aškerčeva patriotska poezija). Čepelevska sklene časovni venec s pregledom občutja časa sodobne slovenske poezije 20. stoletja, ki se je zaradi predvsem vojnih izkušenj in sledečih modernih vibracij povsem predrugačil. Občutje časa se razpira v bolj metafizične sfere in se iz logično, strogo linearnih premic razlomi nazaj v majhne kroge, ki se vpisujejo v tek večnosti.

Zanimiva je tudi njena analiza utopičnega časa, ki ga v stalnem iskanju narodne zavesti in samozavesti na Slovenskem razvija žanr utopije in antiutopije (19. in 20. stoletja, npr. Stritar, Trdina, Tavčar, Mencinger, Mahnič, Šubic, Toporiš). Skozenj je slovenstvo – za razliko od drugih evropskih utopij, ki so iskale predvsem pobeg v boljši svet oz. kritizirale svojo sodobnost – premišljevalo svojo lastno pozicijo v svetu v okviru večnega tridelnega »slovenskega« vprašanja: slovenski jezik-narod-narodna svoboda.

Delo Čepelevske je vredno vzeti v roke iz več razlogov. Avtorica ponuja verodostojni portret, v katerem izpostavlja mesta, ki jih, sploh slovenski bralci, večkrat ne opazimo oz. (raje) celo prezremo. Pogled Čepelevske, ki prihaja iz »drugega sveta«, se umakne vsaki ideologizaciji, ki pogosto preveva domači diskurz (npr. skozi optiko problema sakralizacije-ideologizacije ji npr. uspe objektivno predstaviti sporna za ene ali druge pesnika Balantiča in Kajuha). Hkrati postavlja slovenstvo in slovensko v večji, vseslovanski, še najbolj seveda ruski prostor (zanimiva je npr. primerjava žanra poetične molitve v slovenski in ruski tradiciji). S tem zažarijo nemalokrat že do kosti oglodana imena »klasikov« slovenske literature naenkrat v drugačnih barvah: postavljena v novih kontekstih in razvrščena po parametrih lotmanovske tradicije postanejo »nova« – drugačna in zanimiva tudi za (včasih prav po srednješolsko) naveličanega slovenskega bralca.

Delo Čepelevske je zanimivo in preišljeno sestavljen zbornik krajših razprav o slovenski literaturi in kulturi ter za rusko slovenistiko in obratno gotovo pomembna študija. Obenem pa je knjiga še mnogo več – odpira vrata in okna, vabi našo malo slovensko dušo, da si jo podrobno ogledamo, projicirano med oboke platnic in hkrati, vabi drug – tuj pogled, da se sprehodi po zelenih vršacih in temnih tolmunih ob boku s Kurentom, da na koncu ugotovi, da smo vsi nekako – morda zelo globoko v sebi – isti. Ljudje.

Anja Banko